

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ МУЗЕЙ ІМЕНІ М. Ф. СУМЦОВА»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

ДВАДЦЯТЬ П'ЯТИ СУМЦОВСЬКІ ЧИТАННЯ

*Збірник матеріалів
наукової конференції
«Музей у глобальному світі: інновації та збереження традицій»,
до 165-річчя від дня народження М. Ф. Сумцова*

18 квітня 2019 р.

Харків
«Майдан»
2019

УДК 069.01: 745/749:929: 930
ББК 79.1(4УКР)я5: 63.2/3(4УКР)я5
Д 22

*Друкуються за рішенням науково-методичної ради
Харківського історичного музею імені М. Ф. Сумцова,
протокол № 3 від 28 березня 2019 р.*

Редакційна колегія:

О. М. Сошнікова, кандидат філософських наук, заступник директора з наукової роботи ХІМ імені М. Ф. Сумцова, заслужений працівник культури України;

А. О. Фененко, учений секретар ХІМ імені М. Ф. Сумцова;

В. С. Аксьонов, кандидат історичних наук, завідувач відділу археології ХІМ імені М. Ф. Сумцова;

І. П. Шевцов, завідувач відділу науково-інформаційних технологій та маркетингу ХІМ імені М. Ф. Сумцова;

Л. І. Бабенко, старший науковий співробітник відділу археології ХІМ імені М. Ф. Сумцова.

Рецензенти:

С. М. Куделко, кандидат історичних наук, професор, професор кафедри історіографії, джерелознавства та археології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, директор Центру краєзнавства імені академіка П. Т. Тронька Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, заслужений працівник культури України

С. І. Посохов, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історіографії, джерелознавства та археології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, директор Східно-регіонального відділення Центру пам'яткознавства НАН України та УТОПІК, заслужений працівник освіти України

Д 22 **Двадцять** п'яти Сумцовські читання: збірник матеріалів наукової конференції «Музей у глобальному світі: інновації та збереження традицій», до 165-річчя від дня народження М. Ф. Сумцова, 18 квітня 2019 р. / Харківський історичний музей імені М. Ф. Сумцова. — Х.: Майдан, 2019. — 202 с.

ISBN 978-966-372-700-4.

До збірника увійшли тексти наукових доповідей з проблем музейної справи, збереження та популяризації культурного надбання, що були представлені в рамках наукової конференції «Музей у глобальному світі: інновації та збереження традицій», яка проходила у рамках XXV Сумцовських читань.

Для музейних фахівців, істориків, працівників культури, краєзнавців, студентів вищих і середніх навчальних закладів.

УДК 069.01: 745/749:929: 930
ББК 79.1(4УКР)я5: 63.2/3(4УКР)я5

ISBN 978-966-372-700-4

© Харківський історичний музей імені М. Ф. Сумцова, 2019

© Шевцов І. П., художнє оформлення, 2019

**М. Ф. СУМЦОВ ТА Є. К. РЕДІН:
ДО ПИТАННЯ ПРО ВЗАЄМОВІДНОСИНИ
ТА НАУКОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО**

*Хіріна Ганна Олександрівна,
кандидат історичних наук,
доцент, доцент кафедри філософії
та соціології Національного
фармацевтичного університету
Філіппенко Ростислав Ігорович,
кандидат історичних наук,
доцент, доцент кафедри філософії
та соціології Національного
фармацевтичного університету*

Серед величезного кола спілкування М. Ф. Сумцова була одна людина, яка займала особливе місце в його житті. Цією людиною був Єгор Кузьмич Редін — професор Харківського університету, видатний мистецтвознавець, громадський діяч та просвітник.

Єгор Кузьміч Редін народився 2 листопада 1863 р. в селі Старшому Дмитрієвському повіту Курської губернії у родині неграмотного селянина. Середню освіту Є. К. Редін одержав у Тифлісі, закінчивши 2-гу чоловічу гімназію. З 1884 по 1888 рр. Є. К. Редін навчався на історико-філологічному факультеті Новоросійського університету. Після закінчення університету був залишений при університеті для підготовки до професорського звання. У 1891 р. вчений їде у відрядження за кордон, де вивчає пам'ятки ранньохристиянського і візантійського мистецтва. Після повернення, у 1892 р., Є. К. Редіну було присвоєно звання приват-доцента.

У 1893 р. Є. К. Редін був запрошений приват-доцентом в імператорський Харківський університет для читання лекцій на кафедрі теорії й історії витончених мистецтв. Він став першим штатним викладачем по цієї кафедрі. [20, с. 26].

Харківський період в житті Є. К. Редіна ознаменувався новими знайомствами та новими службовими обов'язками, працею над дисертацією. Переїзд Є. К. Редіна до Харкова повністю та назавжди змінив його життя. І значну роль в цьому відіграло знайомство з Миколою Федоровичем Сумцовим.

Знайомство М. Ф. Сумцова та Є. К. Редіна, на наш погляд, відбулося в січні 1893 р., коли Є. К. Редін почав свою роботу на посаді приват-доцента кафедри теорії та історії витончених мистецтв

Харківського імператорського університету та був представлений колективу історико-філологічного факультету.

Відносини між М. Ф. Сумцовим та Є. К. Редіним з самого моменту знайомства склалися дуже теплі та дружні, про що свідчить обширна епістолярна спадщина вчених. Коли Є. К. Редін переїхав до Харкова, опинився в досить складних обставинах, формування та розвиток нової кафедри теорії та історії витончених мистецтв, необхідність піклуватися про молодших сестер, важкі матеріальні умови життя, робота над докторською дисертацією, нове незнайоме місто. Людиною, яка його підтримала та допомогла, став М. Ф. Сумцов, який був старше Є. К. Редіна на 9 років та фактично став для нього не просто колегою, а старшим товаришем, близьким другом, певною мірою наставником та старшим братом.

Між М. Ф. Сумцовим та Є. К. Редіним були багато спільного. Можна провести цікаві паралелі та збіги в їх житті. Обидва народилися далеко від України (М. Ф. Сумцов — в Петербурзі, а Є. К. Редін — в Курській губернії), але вважали себе харківцями та були палкими патріотами України. Це підтверджує лист Є. К. Редіна до М. Ф. Сумцова від 4 липня 1899 р.: «А очень было бы интересно услышать от Вас харьковские новости, и весточки о наших делах, о празднестве, об университете и т. п. Как я сильно не занят здесь, но забыть уже хотя бы родной Харьков — не могу и всех близких и дорогих в нем лиц и друзей...». [12, с. 36]. 8 липня 1902 р. в листі до М. Ф. Сумцова Є. К. Редін демонструє своє відношення до України: «...не забывайте меня бедного великоросса, любящего Малороссию, старающегося работать для нее, но, увы, не знающего малороссийского языка» [14, с. 44]. На відміну від Редіна Сумцов добре знав та володів українською мовою, а любов до України у них була спільною.

Обидва закінчили історико-філологічний факультет (М. Ф. Сумцов — Харківського університету, а Є. К. Редін — Новоросійського), обидва цікавилися історією мистецтв, педагогікою, музейною справою. На наш погляд, це пояснюється тим, що вони вчилися у спільного педагога — Олександра Івановича Кирпичникова, який дуже сильно вплинув на формування світогляду молодих вчених. М. Ф. Сумцов навчався у А. І. Кирпичникова, коли той працював у Харківському університеті, а Є. К. Редін вчився у нього в Новоросійському університеті, обидва після закінчення навчання підтримували тісні наукові та дружні зв'язки зі своїм вчителем, який завжди був для них справжнім авторитетом [23, с. 64-68]. Спілкування М. Ф. Сумцова та Є. К. Редіна з А. І. Кирпичниковим тривало багато років, вони неодноразово відвідували свого

вчителя в Москві, радилися з ним по багатьох наукових питаннях. Збереглося 9 листів М. Ф. Сумцова до улюбленого вчителя [17]. Тому смерть вчителя стала болісним ударом як для Сумцова, так і для Редіна, який з великим сумом в своєму листі від 1 травня 1903 р. повідомляє М. Ф. Сумцова про смерть А. І. Кирпичникова. Це була велика втрата для обох вчених, вони присвятили протягом 1903-1905 років кілька статей пам'яті свого вчителя [2; 3; 9; 10].

Зберіглося досить велике листування вчених. Нам відомо про 37 листів Є. К. Редіна до М. Ф. Сумцова, 30 з яких були опубліковані самим М. Ф. Сумцовим у 1909 р. в роботі «Человек золотого сердца (Егор Кузьмич Редин)», присвяченої пам'яті Є. К. Редіна та 7 листів, які зберігаються в фонді 2052 М. Ф. Сумцова у ЦДІА України. Листи написані в період з 1898 до 1908 рр., на жаль, відповіді М. Ф. Сумцова на листування Є. К. Редіна не відомі, але збереглися листи до М. Ф. Сумцова спільних знайомих та друзів, таких як Д. В. Айналова, О. І. Білецького, Г. І. Ільїнського, Л. А. Кассо, Ф. Є. Корша, А. Ф. Котова, А. Міллера, Ю. Полівки, М. Є. Попруженка, А. Д. Твердохлібова, П. С. Уварової. Листування двох видатних особистостей дуже цікаве. Є. К. Редін був справжнім майстром епістолярного жанру, його листи до М. Ф. Сумцова написані дуже гарною художньою мовою, містять розгалужені описи місць, які він відвідував, його враження, почуття, емоції, відношення до самого М. Ф. Сумцова. Епістолярна культура була невід'ємною частиною життя інтелігенції ХІХ — поч. ХХ ст. В умовах відсутності телефонів, Інтернету люди писали один одному листа, хоча жили в одному місті, постійно бачилися на роботі, але у них існувала потреба в висловленні своїх думок, почуттів в листуванні. Це той пласт культури, яка, на жаль, вже пішла в минуле.

Хочеться звернути увагу на звертання Єгора Кузьміча до Миколай Федоровича, які ми зустрічаємо в листуванні: «Дорогой Николай Федорович!», «Дорогой и многоуважаемый Николай Федорович!», «Дорогой и глубокоуважаемый Николай Федорович! Шлю сердечный привет Вам и всему Вашему семейству», «Дорогой и добрейший Николай Федорович!». Як правило, Є. К. Редін закінчував свої листи такими підписами: «Душевно преданный и любящий Вас. Е. К. Редин», «Желая Вам здоров'я, счастья и прося меня не забывать, остаюсь преданный Вам Е. Редин», що свідчить про велику повагу та глибокі почуття до М. Ф. Сумцова. Більша частина листів, що дійшли до нас, були написані під час подорожей Є. К. Редіна з метою пошуку наукового матеріалу в Ту-

реччину, Грецію, Крим, Москву, або коли Є. К. Редін працював влітку в Харкові, а Микола Федорович відпочивав з родиною на своєму хуторі в Боромлі. Але є кілька листів, які були написані, коли вчені знаходилися в Харкові, але не мали можливості по різних причинах спілкуватися особисто. Дуже цікавим і незвичним по тональності та настрою є лист Є. К. Редіна до М. Ф. Сумцова 1 березня 1902 р.: «Дорогой Николай Федорович! Любя и уважая Вас, как дорогого для меня человека, я искренне огорчен: 1) официальнойностью обращения Вашего ко мне в письмах, 2) неисполнением моей просьбы относительно резюме Вашей речи, 3) уходом вчера из заседания, не попрощавшись со мной. Я вчера был радостно настроен от сердечного характера нашего торжества, простого, не напыщенного, говорившего о деле, и мне так хотелось видеть эту сердечность, простоту, и прежде Всего в Вас, а Вы ушли, а сегодня утром прислали такое письмо.

Но я думаю, что Вы просто устали, и торопитесь отдохнуть; а я как девица, все думаю о любви...

Простите, дорогой Микола Федорович, за излишнее и верьте в чувство моей преданности Вам весь любящий, Вас, Ваш Е. Редин.» [12, с. 43]. На жаль, нам не вдалося дізнатися про лист Сумцова та про події, про які йде мова в листі Є. К. Редіна, але нас вражає глибина почуттів Єгора Кузьміча, його тонкий душевний устрій. Микола Федорович постає перед нами таким, яким він іноді міг бути, втомленим від оточуючих його людей, самозаглибленим.

Більшість листів містить детальний опис пам'яток історії культури та християнства, які описує Є. К. Редін під час своїх наукових експедицій, але також в листах є багато особистих моментів з життя вчених.

М. Ф. Сумцов та Є. К. Редін йшли разом по життю, їх пов'язували багато чисельні наукові інтереси, спільні проекти, участь в організації XII Археологічного з'їзду, активна робота в Харківському історико-філологічному товаристві, в його Педагогічному відділі, були попечителями різних початкових навчальних закладів Харкова, в різні роки завідували музеєм витончених мистецтв при Харківському університеті, викладали історію мистецтв в Харківському університеті (М. Ф. Сумцов читав цю дисципліну у 1909-1912 рр. після смерті Є. К. Редіна), разом приймали участь в створенні громадської бібліотеки в Харкові, читали в Харкові просвітницькі лекції для містян, піклувалися про покращення життя в нашому місті. Спільним було захоплення творчістю О. С. Пушкіна, ми це можемо побачити в листі Є. К. Редіна

4 липня 1899 р., в якому вчений описує своє відвідування могили поета [12, с. 36-37]. Разом М. Ф. Сумцов та Є. К. Редін здійснили невеличку етнографічну подорож по Харківській губернії в період з 16 червня по 3 липня 1900 р. [12, с. 40-41].

Між М. Ф. Сумцовим та Є. К. Редіним склалися дуже теплі та відверті стосунки. При всієї зовнішньої відкритості М. Ф. Сумцова до спілкування, насправді він був досить закритою людиною, дуже рідко впускав когось в свій внутрішній світ, в родинне коло. Але Є. К. Редін був тим рідким винятком, для якого М. Ф. Сумцов відкрився. М. Ф. Сумцов щиро любив та поважав свого молодшого товариша, повністю довіряв йому та відкривав свою душу та серце.

Тому не випадково, що Є. К. Редін став першим прижиттєвим біографом М. Ф. Сумцова, якому вчений повністю довірився та був дуже задоволений біографією, надрукованою до 30-річчя його науково-педагогічної діяльності [4]. Також у 1900 р. Є. К. Редін уклав перший список наукових праць Сумцова за 1878-1900-ті рр., (перевиданий у 1902 р.), а в 1906 р. другий список за 1900-1905 рр., також перевиданий у 1909 р. вже після смерті Є. К. Редіна [13; 14; 15].

М. Ф. Сумцов також не залишився в боргу перед Є. К. Редіним та став його першим біографом, у 1899 р. в Енциклопедичному словнику Ф. А. Брокгауза та І. А. Ефрона надрукував статтю, присвячену Є. К. Редіну [11], а після смерті свого друга у 1908 р., написав та опублікував 14 робіт різноманітних за жанром, присвячених пам'яті Є. К. Редіна. Серед цих праць треба особливо відзначити такі: «Человек золотого сердца (Профессор Егор Кузьмич Редин)», «Детские пьесы проф.Е. К. Редина», «Amicus plato, sed amica magis veritas» [12; 6; 5].

М. Ф. Сумцов був дуже важливою людиною в житті Є. К. Редіна, жодна подія в житті Єгора Кузьміча не відбувалася без Миколи Федоровича. Коли у 1900 р. Є. К. Редін зібрався одружуватися на Тетяні Миколаївні Бреннер, то Сумцов став першим, кому Редін повідомив про це та запросив Сумцова з родиною на весілля. Про це він писав 15 липня 1900 р. «Я и моя невеста шлем Вам, Екатерине Дмитриевне (*дружина Сумцова*) и Вашей дочери наш сердечный привет и глубокий поклон. Пользуясь случаем, прежде всего — от себя и от лица своей невесты выразить Вам глубокую благодарность за Ваше внимание к нам, за то теплое доброе отношение к нам, которое Вы проявили и проявляете для нового для нас пути, которым мы пойдём в жизни» [12, с. 39]. Але мало кому відомо, що перед вінчанням М. Ф. Сумцов похрестив наречену

Є. К. Редіна (Т. М. Бреннер була єврейкою) та став її хрещеним батьком. Вінчання відбулося 23 липня 1900 р. в Миколаївській церкві Харкова. Цікаво, що родина Редіних у 1905 р. переїхала жити на вул. Малу Гончарівську, 30 [20, с. 153-157]. І це не випадково, на цієї вулиці в будинку № 38 мешкала у власному будинку родина Сумцових.

Вчені дружили родинами, добре знали про всіх домочадців. Хочеться навести такі дуже теплі, сердечні слова Є. К. Редіна (4 липня 190 р.): «Желаю от всей души отдохнуть Вам от всех городских дум и забот в своем тихом, поэтическом хуторочке, с вишневыми садами, прудом, с полями и лугами, и с живописным молочком и всеми теми прелестями, что выходят из рук хозяйки хуторочка и ее помощниц... Вашему юноше Пете, привет (он это лето наверное хорошо себя чувствует), Вашей милейшей дочери — украинке Марусе (Марии Николаевне) также особый привет (на чем она играет в лунные ночи? Жаль, что у Вас нет в хуторе рояля). И наконец Сергею Николаевичу, Вашему скромному Сереже также особый привет» [12, с. 48].

Коли 24 вересня 1902 р. у подружжя Редіних народився син, його назвали на честь М. Ф. Сумцова Миколою, а хрещеним батьком, звісно, став Микола Федорович. Ця подія остаточно породнила родини Сумцових та Редіних. В травні 1907 р. Є.К.Редін важко захворів. Перший напад хвороби стався у нього, коли вчений їхав на засідання правління Товариства допомоги бідним учням. М. Ф. Сумцов був свідком цього. Пізніше він писав, що до нього зайшов Є. К. Редін і покликав на засідання. М. Ф. Сумцов не збирався на це засідання, тому спочатку відмовлявся, але Єгор Кузьмич наполягав та поскаржився при цьому на біль у скроні. Подивившись на годинник, Є. К. Редін сказав, що не бачить годинникової стрілки. М. Ф. Сумцов знову порадив йому відмовитись від поїздки й залишитися удома. Але Єгор Кузьмич наполягав, тоді М. Ф. Сумцов, щоб не залишати самого хворого товариша поїхав з ним. Проте дорогою Є. К. Редіну стало ще гірше, і М. Ф. Сумцов відвіз хворого друга додому [8]. М. Ф. Сумцов дуже хвилювався за стан здоров'я свого товариша, практично кожного дня заходив до нього, розповідав новини, допомагав чим міг. Друзі та колеги Є. К. Редіна зверталися з питаннями про стан хворого до М. Ф. Сумцова [18; 19]. Але, на жаль, хвороба перемогла, передчасна смерть Єгора Кузьміча 27 квітня 1908 р. на 45 році життя стала важким ударом і для родини Є. К. Редіна, і для М. Ф. Сумцова. Пам'яті Є. К. Редіна М. Ф. Сумцов присвятив 10 своїх праць, написаних протягом 1908-1916 рр. [1, с. 49-50].

Вдова та син Є. К. Редіна опинилися в скрутних матеріальних обставинах, і на допомогу як завжди прийшов М. Ф. Сумцов, який допоміг отримати у серпні 1908 р. пенсію у розмірі 1333 руб. на рік, у 1913 р. пенсія була збільшена, про що йшлося в листі Л. А. Кассо М. Ф. Сумцову 1 листопада 1913 р. [16]. Але цих коштів ледве вистачає на життя родині Редіних, Микола Федорович продовжує підтримувати родину друга, допомагає матеріально, бере участь у вихованні маленького Миколи. Вплив хрещеного батька на формування особистості М. Є. Редіна безперечний, за прикладом Сумцова Микола Редін став істориком, продовжив справу батька та хрещеного, став в майбутньому професором Харківського університету. У 1920 р. Микола Редін почав працювати під керівництвом М. Ф. Сумцова завідувачем історичного відділу Музею Слобідської України імені Г. С. Сковороди. Після смерті М. Ф. Сумцова у 1922 р. справу допомагати М. Редіну взяв на себе ще один близький товариш М. Ф. Сумцова Дмитро Іванович Багалій, на кафедрі історії України Харківського інституту народної освіти ім. О. О. Потебні, яку він очолював, у 1924-1925 рр. працював Микола Редін. [21, с. 652-653].

І останній збіг в долях М. Ф. Сумцов та Є. К. Редіна. Обидва були поховані на 1-му міському кладовище на вул. Пушкінській, в 70-ті роки, під час створення Молодіжного парку, кладовище було ліквідоване, а могили вчених перенесені в почесний квартал 13-го міського кладовища. Навіть і після смерті М. Ф. Сумцов та Є. К. Редін завжди поруч.

Джерела та література

1. *Егор Кузьмич Редін: бібліографічний покажчик*. Х.: ХНУ, 2006. С.49-50.
2. Редін Е. К. *Профессор Александр Иванович Кирпичников (К его характеристике по данным «очерков» и по личным воспоминаниям) // СХИФО. 1905. Т. 14. С. 1-4, 59-62.*
3. Редін Е. К. *Кирпичников Олександр Іванович. Обзор трудов его по истории и археологии искусства // СХИФО. 1905. Т. 14. С. 63-80.*
4. Редін Е. К. *Профессор Николай Федорович Сумцов: К тридцатилетней годовщине его учено-педагогической деятельности*. Х., 1906. 32 с.
5. Сумцов Н. Ф. *Amicus plato, sed amica magis veritas // Памяти профессора Егора Кузьмича Редина. Некрологи и речи*. Х., 1909. С.26-27.
6. Сумцов Н. Ф. *Детские пьесы проф. Е. К. Редина // СХИФО. 1913. Т. 19. С. 318-320.*
7. Сумцов Н. Ф. *Памяти Александра Ивановича Кирпичникова (Профессор, преподаватель истории всеобщей литературы Харьковского университета: Некролог) // Южный край. 1903. 4 мая.*

8. Сумцов Н. По поводу кончины проф. Е.К. Редина // ЮК. 1908. 30 апр.
9. Сумцов Н. Ф. Профессор Александр Иванович Кирпичников (К его характеристике по данным «очерков» и по личным воспоминаниям) // СХИФО. 1905. Т. 14. С. 42-58.
10. Сумцов Н. Ф. Профессор Александр Иванович Кирпичников // Памяти профессора Александра Ивановича Кирпичникова. Х., 1905. С. 42-58.
11. Сумцов Н. Ф. Редин (Егор Кузьмич) // Энциклопедический словарь. СПб., 1899. Т. 27(53). С. 466.
12. Сумцов Н. Ф. Человек золотого сердца (Профессор Егор Кузьмич Редин). Х., 1909. 62 с.
13. Сумцов Н.Ф. Список лит. / сост. Е.К. Редин // Профессор Николай Федорович Сумцов: К двадцатипятилетию годовщины его учено-педагогической деятельности. Х., 1900. С. 19-37.
14. Список сочинений Н. Ф. Сумцова за 1878-1900 гг. / сост. Е. К. Редин // Тр. ПО ИФО. 1902. Вып. 7. С. 19-37.
15. Список сочинений Н. Ф. Сумцова, написанных в пятилетие 1900-1905 гг. / сост. Е.К.Редин // СХИФО. 1909. Т. 18. С. 25-29.
16. ЦДДА. Ф. 2052. Оп. 1. Спр. 524. Лист Кассо Л.А. М.Ф. Сумцову.
17. ЦДДА. Ф. 2052. Оп. 1. Спр. 528-536. Листи Кирпичникова О. І. М.Ф. Сумцову.
18. ЦДДА. Ф. 2052. Оп. 1. Спр. 580. Лист Корша Ф.Є. М.Ф.Сумцову.
19. ЦДДА. Ф. 2052. Оп. 1. Спр. 962. Лист Попруженка М.Є. М.Ф. Сумцову.
20. Філіппенко Р. І., Куделко С. М. Є.К. Редін — професор Харківського університету: монографія. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2008. 228 с.
21. Філіппенко Р. Микола Редін — український радянський історик (до сторіччя від дня народження) // Софія Київська. Візантія. Русь. Україна. Вип. IV: збірка наукових праць присвячена 170-літтю з дня народження Никодима Павловича Кондакові (1844-1925). К., 2014. С. 652-658.
22. Филиппенко Р., Боброва М. Т. Н. Редина: жена, фельдшер, домашній секретар // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання богослов'я та історії Церкви» (до 1030-річчя Хрещення Київської Русі, 25-річчя канонізації Слобожанських новомучеників та 25-річчя відновлення духовної освіти на Слобожанщині, 9 жовтня 2018 р., м. Харків. Х.: ХДС, 2018. С. 153-157.
23. Филиппенко Р. И. Харьковская школа истории искусства: А. И. Кирпичников // Общество. Среда. Наука. 2012. № 4 (25). С. 64-68.

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

<i>Красиков Михайло Михайлович. «Діячі слободського фольклору» в «Слобожанах» Миколи Сумцова: погляд через сто років</i>	<i>3</i>
<i>Хіріна Ганна Олександрівна, Філіппенко Ростислав Ігорович. М. Ф. Сумцов та Є. К. Редін: до питання про взаємовідносини та наукове співробітництво</i>	<i>12</i>
<i>Сошнікова Ольга Миколаївна. Харківський історичний музей імені М. Ф. Сумцова як методичний центр Харківської області з усіх питань музейної діяльності.</i>	<i>20</i>
<i>Гендзюровська Олександра Олександрівна. Технології AR (Augmented reality) як вид музейної комунікації</i>	<i>25</i>

КОМУНІКАЦІЙНИЙ ПІДХІД У СТРУКТУРІ МУЗЕОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ

<i>Фененко Андрій Олегович. Музеальна складова процесу збереження соціокультурної пам'яті в рамках мнемічної діяльності сучасного соціуму.</i>	<i>31</i>
<i>Чумак Марія Петрівна. Ревіталізація історичних постатей сучасними музейними засобами.</i>	<i>36</i>
<i>Желтобородова Оксана Анатоліївна. Особливості експозиційного рішення при створенні музейного середовища повнопрофільної експозиції по історії нашого краю у IX — на поч. XX ст. Застосування реконструкції.</i>	<i>41</i>
<i>Стаднік Юлія Олександрівна. Методика експонування унікальних та раритетних предметів з колекції ХІМ імені М. Ф. Сумцова (до питання концепції освоєння виставкового простору)</i>	<i>46</i>
<i>Кушнар'ов Максим Сергійович. Використання методу реконструкції в експозиційному висвітленні традиційної культури та побуту слов'янських племен у складі давньоруської держави</i>	<i>54</i>
<i>Пантелєй Олена Михайлівна. Сучасні тенденції при створенні етнографічного розділу стаціонарної повнопрофільної експозиції «З найдавніших часів до сьогодення»</i>	<i>58</i>
<i>Дейнеко Сергій Миколайович, Казус Валентина Олександрівна. Побудова експозиції «Харківщина у ХХ столітті»</i>	<i>63</i>
<i>Роман Ірина Олександрівна. Моделювання нової експозиції у світлі сучасних тенденцій</i>	<i>69</i>
<i>Шевцов Іван Петрович. З досвіду використання технології віртуальної реальності в деяких музеях світу</i>	<i>76</i>